

Ács Pál

Túri Tamás laudációja¹

Az idei Klaniczay-díj nyertese egy fiatal szegedi kutató, Túri Tamás, aki nemrégiben védte meg PhD-értekezését. *Textustól a kontextusig* című, a 16–18. századi erdélyi unitárius *Apokalipszis*-kommentárokról szóló monográfiájáért kapja ezt a magas elismerést. A *Jelenések könyvével* foglalkozni tiszteletet parancsoló, félelmetes munka. Már csupán a témából adódóan is. Túri Tamásról méltán elmondható, hogy kiállta a próbát. Uzoni Fosztó Istvánnal, a nagy unitárius egyháztörténésszel szólva „nem romlott bele” ebbe, hanem erős lélekkel és friss értelemmel oldotta meg a feladatot.

A mintegy háromszáz évet átfogó, egymással is vitatkozó, híres, 16. századi *Apokalipszis*-kommentárok különböző szintű elemzéseivel indul a könyv. Az első nagy szövegegyeség értelemszerűen az *Egzegetis* címet viseli. Itt ismerkedünk meg az erélyi antitrinitárius *Apokalipszis*-kommentátorok egymást követő nemzedékeivel. Igényesen és ötletesen hasonlítja össze Túri a radikális, nonadorantista Karádi Pál és az ugyanehhez a felekezethez tartozó Bogáti Fazakas Miklós egymással felelő magyar kommentárjait, mindig szem előtt tartva a nagy példát, Jacobus Palaeologus tiszteletet parancsoló latin kommentárját. (Tudjuk, hogy egyelőre mindhárom alkotás kiadatlan.) A komparatív egzegetikai elemzésbe Túri bevonja Melius Péter és Tolnai Fabricius Bálint református *Apokalipszis*-kommentárjait is. Az egzegetikai főfejezet gerincét értelemszerűen a hermeneutikai kérdések boncolgatása képezi. Nem kétséges, hogy a szó szerinti értelmezésre vonatkozó megállapítások a könyv egészének gondolatmenetére kihatnak, mintegy rendezik a kötet belső, gondolati felépítését. Ily módon nyernek határo-

¹ Elhangzott 2019. május 23-án a Pécssett zajló Imitáció és parafrázis. Szövegváltozatok a magyar régiségben c. tudományos konferencia díjátadó ünnepségén.

zottabb értelmet azok az oldalak, amelyek Erasmusnak az *Apokalipszissel* szembeni averzióit taglalják, azok, amelyek Kálvin idegenkedéséről, Luther beszédes ingadozásáról szólnak, és azok is, amelyek Bogáti Fazakas Miklós és Karádi Pál fent említett bibliaértelmezési eljárásai között mutatkoznak. Végző soron a protestáns hermeneutika vezérszólamává váló *sensus litteraris* átalakulási folyamataról szól az egész mű.

A jelen kötet a 18. századi forrásokat is figyelemre méltó alaposággal csatolja vissza Palaeologusék, Dávid Ferencék 16. századi eszmeköreibe. Mindezzel sikeresen cáfolja meg azokat a máig élő előítéleteket, amelyek szerint az erdélyi unitárius szellemiség a 17. század elején kifulladt, és többé már sohasem talált magára. Világossá tette Túri, hogy ekkorra az unitárius bibliafilológia (ismét) európai magaslatokat érintett. Hit és értelem, a *veritas duplex* kérdéseit boncolgatva a téma legkiválóbb jelenkori nemzetközi képviselői (például Jan Assmann klasszikus monográfiái) által felvetett, újszerű kultúrtypológiai elgondolások felé nyitja ki az értelmezés lehetőségeit a könyv. A 16. századi erdélyi unitarizmus „nagy korszakától” az előfelvilágosodásig megrajzolt rendkívül igényes eszmetörténeti híd megépítése a mű egyik legfőbb újdonsága. A kötet második nagy korpusza a *Millenarizmus* címet viseli. A chiliaszta eszmékkal átítatott unitárius *Apokalipszis*-értelmezés körei plasztikusan rajzolódnak ki itt: ez a kérdés egyértelműen releváns, a téma tökéletesen illeszkedik a kötet alaptárgyainak körébe. A könyv egyik fontos üzenete annak érzékeltetése, hogy a Krisztus földi királyságára vonatkozó, ezernyi árnyalatban megjelenő radikális protestáns várakozások nem egykönnyen rendeződnek egységes narratívába. A magyar antitrinitarizmus-kutatás eredményeire támaszkodva Túri arra a megállapításra jut, hogy az erdélyi unitáriusok chiliazmusa európai viszonylatban meglehetősen mérsékelt volt.

A könyv utolsó nagyobb egysége – *Az alkalmazás lehetőségei* című főfejezet – magyar irodalomtörténet: a jórészt teljesen ismeretlen 17. századi unitárius prédikációirodalomnak a *Jelenések könyvére* reflektáló (nem csekély) anyagát vizsgálja igen körültekintően a szerző. Ezután pedig a 18. századi prédikációk anyagában kutatja Túri a protestáns mártírológia megjelenési formáit.

A könyv modern eszmetörténeti és filozófiai vonzódásai mellett nagy tisztelettel és szeretettel viszonyul ahhoz a műhelyhez, amelyben létrejött: a szegedi antitrinitarizmus-kutatók munkaközösségéhez. Szorosan kötődik az elődök, az idősebb szegedi eszmetörténészek munkásságához, folytatója, továbbvivője a radikális reformáció Szegeden sok évtizede folyó színvonalas és izgalmas unitarizmuskutatásnak. A mű illeszkedik azoknak az 1960-as évektől kezdve folyamatosan megjelenő, a szegedi iskolához kapcsolódó tudományos alkotásoknak a sorába, amelyek kiemelték az erdélyi antitrinitarizmus történetét az elsi-

geteltségből. A világtól elzárkózó 16. századi szektákkal ellentétben az unitarizmus modernkori kutatói nem tekintik közösségeiket „Noé bárkájának, amelyen kívül nem érhető el az üdvözülés”.

Maga Klaniczay Tibor mindig az egyetemes reneszánszkutatás fontos részének tekintette a kora újkori erdélyi antitrinitáriusok nem mindennapi szellemi teljesítményének vizsgálatát. Széles látókörű tudósként a magyar tudomány egyik nemzetközi kitörési pontját látta ezekben a stúdiumokban: a Mátyás- és Zrínyi-kutatáshoz hasonló óriási lehetőségként tartotta számon az anti-trinitarizmus értékeinek felmutatását. Lelkesen támogatta olyan művek létrejöttét, amelyek ezt a – frissen felfedezett és a nyugati kutatók által alig ismert vagy rosszul értett – páratlanul gazdag és értékes szöveganyagot méltóképpen emelik be abba a kontextusba, ahová valók: az európai intellektualizmus fő áramlataiba. Túri Tamás könyve ilyen, az európai eszmetörténeti vizsgálódások élvonalához csatlakozó alkotás. A címében meghatározott módon a monográfia valóban az eredeti szövegekből, a „textusból” indul el, s eljut a tágabb eszmetörténeti kontextushoz.